

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา รำหน้าแพทย์

ภาคพร หอมนาน

สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
โครงการตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

เอกสารประกอบการสอน
รายวิชา รำหน้าพาทย์

ภคพร หอมนาน
ศป.ด. (นาฏยศิลป์)

สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
โครงการตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

คำนำ

เอกสารประกอบการสอน รายวิชารำหน้าพาทย์รหัสวิชา 8071203 ฉบับนี้ ได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการสอนแบบบรรยายให้นักศึกษา ในรายวิชารำหน้าพาทย์ตามหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง ซึ่งเป็นรายวิชาบังคับของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ลักษณะของรายวิชาเป็นการบรรยายประกอบการฝึกปฏิบัติรำหน้าพาทย์ของศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการสั่งสมประสบการณ์ก่อนเข้าสู่การศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ในชั้นสูงต่อไป

เอกสารประกอบการสอนนี้ มีเนื้อหาทั้งหมด 7 บท โดยเนื้อหาในแต่ละบทประกอบไปด้วยเนื้อหาหลัก และคำถามท้ายบท ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการเรียนการสอนตลอดภาคการศึกษา

ผู้สอนหวังว่าเอกสารประกอบการสอนฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ในการใช้เป็นคู่มือสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ หากผู้เรียนนำไปใช้และมีข้อเสนอแนะใด ๆ กรุณาแจ้งให้ผู้สอนได้ทราบยินดีรับฟังข้อคิดเห็นต่าง ๆ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณผู้ที่มีคุณูปการต่อแวดวงวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ รองศาสตราจารย์ ผุสดี ทลิสมสกุล ศาสตราจารย์ ดร.สวภา เวชสุรักษ์ อาจารย์ ดร.วิชชุดา วุธาพิทย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สันติอัครวรรณ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้ที่ให้ความช่วยเหลือทุกท่านที่มีได้กล่าวถึงที่ล่วงแล้วแต่เป็นผู้ผลักดันให้เกิดความสำเร็จของเอกสารประกอบการสอนในฉบับนี้

ภคพร หอมนาน

3 มกราคม 2565

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....	(1)
สารบัญภาพ.....	(5)
สารบัญตาราง.....	(6)
แผนบริหารการสอนประจำวิชา.....	1
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1.....	5
บทที่ 1 บทนำ.....	7
ที่มาและความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์.....	7
ประเภทของเพลงหน้าพาทย์.....	9
ความหมายของเพลงหน้าพาทย์.....	11
สรุปบท.....	19
คำถามท้ายบท.....	19
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2.....	20
บทที่ 2 ปฏิบัติรำหน้าพาทย์เพลงสาธูการ.....	22
ความหมายของเพลงสาธูการ.....	23
การใช้เพลงหน้าพาทย์สาธูการในการแสดง.....	24
การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง.....	25
สรุปบท.....	45
คำถามท้ายบท.....	44
กิจกรรมท้ายบท.....	44
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 3.....	45
บทที่ 3 ปฏิบัติรำหน้าพาทย์เพลงตระนิมิต.....	47
ความหมายของเพลงตระนิมิต.....	47
การใช้เพลงหน้าพาทย์ตระนิมิตในการแสดง.....	48
การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง.....	48
สรุปบท.....	61
คำถามท้ายบท.....	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กิจกรรมท้ายบท.....	61
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4	62
บทที่ 4 ปฏิบัติรำน้าพาทย์เพลงตระบองกัน	64
ความหมายของเพลงตระบองกัน.....	65
การใช้เพลงหน้าพาทย์ตระบองกันในการแสดง	65
การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง.....	65
สรุปบท	77
คำถามท้ายบท	77
กิจกรรมท้ายบท.....	77
แผนบริหารการสอนประจำบทที่	78
บทที่ 5 ปฏิบัติรำน้าพาทย์เพลงชำนาญ	80
ความหมายของเพลงชำนาญ	81
การใช้เพลงหน้าพาทย์ชำนาญในการแสดง	81
การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง	81
สรุปบท	89
คำถามท้ายบท	90
กิจกรรมท้ายบท	90
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6	91
บทที่ 6 ปฏิบัติรำน้าพาทย์เพลงตระเซิญ	93
ความหมายของเพลงตระเซิญ.....	94
การใช้เพลงหน้าพาทย์ตระเซิญในการแสดง.....	94
การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง.....	94
สรุปบท	103
คำถามท้ายบท	104
กิจกรรมท้ายบท	104

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แผนบริหารการสอนประจำบทที่.....	105
บทที่ 7 ปฏิบัติรำน้าพาทย์เพลงบาทสกุณี.....	107
ความหมายของเพลงบาทสกุณี.....	108
การใช้เพลงหน้าพาทย์บาทสกุณีในการแสดง	108
การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง.....	108
สรุปบท.....	124
คำถามท้ายบท	124
กิจกรรมท้ายบท.....	125
บรรณานุกรม	126

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 โน้ตเพลงสารฤการ	23
ภาพที่ 2.1 โน้ตเพลงตระบองกัน.....	64
ภาพที่ 3.1 โน้ตเพลงซำนาญ.....	80
ภาพที่ 4.1 โน้ตเพลงตระเชิญ.....	93
ภาพที่ 5.1 โน้ตเพลงบาทสกุณี.....	107

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 การสาธิตทำรำเพลงหน้าพาทย์สาธการ	25
ตารางที่ 2.1 การสาธิตทำรำเพลงหน้าพาทย์ตระนิมิต	48
ตารางที่ 3.1 การสาธิตทำรำเพลงหน้าพาทย์ตระบองกั้น	66
ตารางที่ 4.1 การสาธิตทำรำเพลงหน้าพาทย์ชำนาญ	82
ตารางที่ 5.1 การสาธิตทำรำเพลงหน้าพาทย์ตระเชิญ	94
ตารางที่ 6.1 การสาธิตทำรำเพลงหน้าพาทย์บาทสกุณี	109

แผนบริหารการสอนประจำวิชา

รหัสวิชา 8071203

รายวิชา รำหน้าพาทย์

3 (1-4-4)

(Nah PahtDance)

คำอธิบายรายวิชา

ประวัติ ความเป็นมาและความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์ การรำหน้าพาทย์ และฝึกปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ทั่วไป

1. เพื่อให้ นักศึกษาสามารถปฏิบัติท่ารำเพลงหน้าพาทย์ได้
2. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับโอกาสที่ใช้ในการแสดงเพลงหน้าพาทย์
3. เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับประเภทและความหมายของเพลงหน้าพาทย์

เนื้อหา

บทที่ 1 บทนำ

10 ชั่วโมง

ที่มาและความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์

ประเภทของเพลงหน้าพาทย์

ความหมายของเพลงหน้าพาทย์

สรุปบท

คำถามท้ายบท

บทที่ 2 ปฏิบัติรำหน้าพาทย์เพลงสาธการ

10 ชั่วโมง

ความหมายของเพลงสาธการ

การใช้เพลงหน้าพาทย์สาธการในการแสดง

การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง

การสาธิตท่ารำเพลงหน้าพาทย์สาธการ

สรุปบท

คำถามท้ายบท

กิจกรรมท้ายบทผู้เรียนฝึกปฏิบัติทักษะรำหน้าพาทย์เพลงสาธการ

- บทที่ 3 ปฏิบัติรำนั้พาทย์เพลงตระนิมิต** **15 ชั่วโมง**
- ความหมายของเพลงตระนิมิต
  - การใช้เพลงหน้าพาทย์ตระนิมิตในการแสดง
  - การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง
  - การสาธิตทำรำนั้พาทย์ตระนิมิต
  - สรุปบท
  - คำถามท้ายบท
  - กิจกรรมท้ายบทผู้เรียนฝึกปฏิบัติทักษะรำนั้พาทย์เพลงตระนิมิต
- บทที่ 4 ปฏิบัติรำนั้พาทย์เพลงตระบองกัน** **10 ชั่วโมง**
- ความหมายของเพลงตระบองกัน
  - การใช้เพลงหน้าพาทย์ตระบองกันในการแสดง
  - การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง
  - การสาธิตทำรำนั้พาทย์ตระบองกัน
  - สรุปบท
  - คำถามท้ายบท
  - กิจกรรมท้ายบทผู้เรียนฝึกปฏิบัติทักษะรำนั้พาทย์เพลงตระบองกัน
- บทที่ 5 ปฏิบัติรำนั้พาทย์เพลงชำนาญ** **10 ชั่วโมง**
- ความหมายของเพลงชำนาญ
  - การใช้เพลงหน้าพาทย์ชำนาญในการแสดง
  - การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง
  - การสาธิตทำรำนั้พาทย์ชำนาญ
  - สรุปบท
  - คำถามท้ายบท
  - กิจกรรมท้ายบทผู้เรียนฝึกปฏิบัติทักษะรำนั้พาทย์เพลงชำนาญ
- บทที่ 6 ปฏิบัติรำนั้พาทย์เพลงตระเชิญ** **10 ชั่วโมง**
- ความหมายของเพลงตระเชิญ
  - การใช้เพลงหน้าพาทย์ตระเชิญในการแสดง
  - การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง
  - การสาธิตทำรำนั้พาทย์ตระเชิญ
  - สรุปบท

คำถามท้ายบท

กิจกรรมท้ายบทผู้เรียนฝึกปฏิบัติทักษะรำน้าพาทย์เพลงตระเซ็ญ

บทที่ 7 ปฏิบัติรำน้าพาทย์เพลงบาทสกุณี

10 ชั่วโมง

ความหมายของเพลงบาทสกุณี

การใช้เพลงรำน้าพาทย์บาทสกุณีในการแสดง

การแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง

การสาธิตทำรำน้าพาทย์บาทสกุณี

สรุปบท

คำถามท้ายบท

กิจกรรมท้ายบทผู้เรียนฝึกปฏิบัติทักษะรำน้าพาทย์เพลงบาทสกุณี

วิธีสอนและกิจกรรม

1. นำเสนอข้อมูลเพื่อนำเข้าสู่การบรรยาย มีการตั้งคำถามระหว่างการเรียนการสอน
2. สาธิต อาจารย์ผู้สอนมีการยกตัวอย่าง และปฏิบัติ จากนั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติตามเนื้อหาที่

กำหนด

3. ฝึกปฏิบัติทั้งในและนอกชั้นเรียนและทำแบบฝึกหัด
4. ปฏิบัติ และบรรยายสรุปเนื้อหาเพิ่มเติม

สื่อการเรียนการสอน

1. เครื่องขยายเสียง
2. เครื่องฉายโปรเจคเตอร์
3. PowerPoint นำเสนอ
4. เครื่องคอมพิวเตอร์

การวัดผลและการประเมินผล

1. การวัดผล

1.1 การสอบทักษะ	ร้อยละ 20
1.1.1 การเข้าชั้นเรียน ความประพฤติ และวินัย	ร้อยละ 10
1.1.2 งานที่มอบหมาย รายงาน อภิปราย	ร้อยละ 10
1.2 คะแนนสอบกลางภาค	ร้อยละ 30
1.3 คะแนนสอบปลายภาค	ร้อยละ 30

2. การประเมินผล ใช้การอิงเกณฑ์ดังนี้

ระดับคะแนน	ความหมายของผลการเรียน	ค่าระดับคะแนน	ค่าร้อยละ
เกรด A	ดีเยี่ยม	4.0	80 - 100
เกรด B+	ดีมาก	3.5	75 - 79
เกรด B	ดี	3.0	70 - 74
เกรด C+	ดีพอใช้	2.5	65 - 69
เกรด C	พอใช้	2.0	60 - 64
เกรด D+	อ่อน	1.5	55 - 59
เกรด D	อ่อนมาก	1.0	50 - 54
เกรด E	ตก	0.0	0 - 49

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1

บทนำ

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

ที่มาและความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์

ประเภทของเพลงหน้าพาทย์

ความหมายของเพลงหน้าพาทย์

สรุปบท

คำถามท้ายบท

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักศึกษาสามารถอธิบายและเข้าใจเพลงหน้าพาทย์ได้อย่างถูกต้อง
2. นักศึกษาสามารถนำเพลงหน้าพาทย์ไปใช้ในการแสดงได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

1. วิธีสอน

- 1.1 วิธีสอนแบบบรรยาย
- 1.2 วิธีสอนแบบอภิปราย
- 1.3 วิธีสอนแบบเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 1.4 วิธีสอนแบบค้นคว้าหาความรู้

2. กิจกรรมการเรียนการสอน

- 2.1 อาจารย์ผู้สอนแนะนำและบรรยายเข้าสู่การบรรยายเนื้อหา
- 2.2 อาจารย์ผู้สอนมีการตั้งคำถามระหว่างการเรียนการสอน
- 2.3 อาจารย์ผู้สอนมีการยกตัวอย่างจากนั้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมที่กำหนด
- 2.4 สรุปเนื้อหาและอภิปรายผลทำแบบฝึกหัดท้ายบทและเฉลย

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา รำหน้าพาทย์ (8071203)
2. PowerPoint นำเสนอ
3. แบบฝึกหัดท้ายบทเรียน

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตจากความรู้ความเข้าใจในการตอบคำถามในชั้นเรียน
2. ความรู้ความถูกต้องจากการทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียน

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของเพลงหน้าพาทย์

นาฏศิลป์มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์นับตั้งแต่เกิดจนถึงชีวิตนาฏศิลป์มีความสำคัญทั้งในระดับบุคคลกลุ่มชนประเทศชาติไปจนถึงระดับโลก นอกจากนี้นาฏศิลป์ทางด้านพิธีกรรมความเชื่อและศาสนา นาฏศิลป์มีความเกี่ยวข้องในฐานะเป็นเครื่องบวงสรวงบูชาที่มีความเกี่ยวข้องในพิธีกรรมความเชื่อและศาสนา มาแต่บรรพกาลมนุษย์มีการใช้ขนานนาฏศิลป์เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติภูตผีปีศาจเทพเจ้าต่าง ๆ ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์โดยมนุษย์มีความหวังว่านาฏศิลป์จะเป็นเครื่องบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะบันดาลให้มนุษย์มีความอยู่ดีกินดีมีความสุขสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติมีความมั่นคงมั่งคั่งและปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวงในรูปแบบของการรำบวงสรวงบูชาอาทิตการพ้องรำเพื่อบูชาเทพเจ้าในโบสถ์วิหาร หมณัทร หรือ พิธีแห่ นางแม่ว เพื่อขอฝน เป็นต้น นอกจากนี้มนุษย์ยังใช้งานนาฏศิลป์ในพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ของทุกช่วงชีวิตทั้งระดับชนชั้นสูงและสามัญชนของมนุษย์นาฏศิลป์กับดนตรีไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ การรำรำที่ใช้ร่างกายเป็นสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึก และความหมายผ่านการเคลื่อนไหวตามจังหวะหรือเสียงดนตรีไม่ว่าจะสื่อเป็นเรื่องราวหรือไม่ก็ตามในขณะที่ดนตรีที่มีการเคลื่อนที่ของเสียงไม่ต่างกับการรำรำความแตกต่างจึงอยู่ที่การใช้ร่างกายหรือใช้เสียงสื่อสารศิลปะ

เพลงหน้าพาทย์ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับศิลปะการบันเทิงโดยเริ่มจากการเล่าเรื่องก่อนแล้วจึงพัฒนาเข้ามาอยู่ในการแสดงหนังใหญ่โขนละครตามลำดับเพื่อเสริมบารมีพระมหากษัตริย์และเพื่อความบันเทิงของชนชั้นสูงในราชสำนักการแสดงในชั้นต้นน่าจะมาจากการเล่าเรื่องเป็นร้อยแก้วแล้วพัฒนาจากร้อยแก้วขึ้นเป็นร้อยกรองมี

สัมผัสคล้องจองกันมีความสละสลวยเป็นศิลปะมากยิ่งขึ้นครั้งเล่าเรื่องนาน ๆ ย่อมเกิดความคิดที่จะนำวิธีเล่าใหม่ ๆ เข้ามา เพื่อให้เป็นที่สนใจ ทั้งผู้เล่าและผู้ฟังจึงนำดนตรีมาคั่นระหว่างการเล่าเรื่องนั้นเพื่อพักเหนื่อยและให้ผู้ฟังสร้างจินตนาการตามเรื่องราวเช่นเมื่อกล่าวถึงการเดินทางไกลของตัวละครตัวละครร้องให้ตัวละครต่อสู้กันเป็นต้นอีกทั้งเป็นการพักเวลาเพื่อผ่อนคลายทั้งผู้เล่าเรื่องและผู้ฟัง ซึ่งอาจจะเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้เรื่องที่เล่าอยู่นั้นน่าสนใจมากกว่าเดิมตอนใดที่สะท้อนอารมณ์ก็ใช้การขับร้องแทรกระหว่างการเล่าเรื่องต่อมา จึงเพิ่มเพลงบรรเลงรับ-ส่งการขับร้อง

เพลงขับร้องเข้ามาประกอบการเล่าเรื่องจึงนำมาสู่ปรัชญาของการสร้างความบันเทิงของมนุษย์นั่นคือเมื่อใดมีดนตรีย่อมมีการร้องเต้นควบคู่ไปด้วยโดยอาจจะเริ่มจากการเล่าเรื่องออกท่าทางแล้วคิดพัฒนาท่าทางนั้นเป็นท่ารำซึ่งเป็นรูปแบบการสร้างความบันเทิงของคนไทยช่วยให้เรื่องที่เล่าน่าติดตามทั้งการฟังและการดูเรื่องราวในที่สุดวิธีการเล่าเรื่องแบบร้อยแก้วก็ได้พัฒนาเป็นการร้องรำทำเพลงเพื่อเล่าเรื่องราวแทนที่การเล่าเรื่องแบบดั้งเดิมอย่างสมบูรณ์ (ขมชาติ กิจจันทร์, 2562, หน้า 1-3)

เพลงหน้าพาทย์ เป็นเพลงที่ใช้ ประกอบกิริยาอาการ ของตัวละครทางนาฏศิลป์ไทย การเพลงหน้าพาทย์เชื่อว่ามีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ ผู้ว่าต้องให้ความเคารพจัดว่าเป็นเพลงครู การเพลงหน้าพาทย์ต้องได้รับการอนุญาตและต่อท่ารำจากครูเท่านั้นถือเป็นจารีตที่ยึดปฏิบัติสืบต่อมาเพลงหน้าพาทย์ อาจารย์วีระชัยมีป่อทรัพย์ได้อธิบายเพลงหน้าพาทย์ไว้ดังนี้

เพลงหน้าพาทย์ หมายถึง เพลงที่ใช้ บรรเลง ประกอบอากัปกิริยาอาการ และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ของตัวละครเพลงที่ใช้ประเภทนี้เรียกว่าเพลงหน้าพาทย์ทั้งสิ้นเพลงหน้าพาทย์นอกจากจะใช้ในการละครดังกล่าวแล้วยังมีใช้ในกรณีอื่น ๆ เช่น ในพิธีไหว้ครู ใช้เป็นเพลงอัญเชิญพระเป็นเจ้าฤๅษีเทวดา และครูอาจารย์ทั้งหลายให้มาร่วมสโมสรในพิธีอันศักดิ์สิทธิ์นี้ เพลงบางเพลงใช้ในพิธีศาสนา และพิธีอันเป็นมงคลต่าง ๆ เช่น เพลงสาธุการนอกจากนี้เพลงหน้าพาทย์ยังใช้รับกัณฑ์เทศน์มหาชาติอีกด้วย

เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่มีทำนองและจังหวะกำหนดเป็นแบบรวมทั้งโอกาสในการใช้ก็ได้มีการกำหนดไว้อย่างแน่นอนเพลงประเภทนี้โดยทั่วไปไม่มีบทร้องใช้บรรเลงแต่ทำนองดนตรีอย่างเดียวในชั้นหลังนี้ได้มีการบรรจุบทร้องไปบ้าง

เหมือนกัน เช่น บรรจุคำร้องในเพลงตระนิมิตที่มีอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนศึกพรหมาสตร์เป็นต้นส่วนที่เกี่ยวกับการายทางนาฏศิลป์นั้น เพลงหน้าพาทย์ส่วนมากมีท่าที่กำหนดไว้โดยเฉพาะแต่ละเพลงและในเพลงหน้าพาทย์เดียวกันท่ารำของตัวละครไทยแต่ละตัวย่อมต่างกันไปด้วย

เพลงหน้าพาทย์ธรรมดาหมายถึง เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิริยาเป็นปกติ เช่น เพลงช้าเพลงเร็วเสมอรัว ฯลฯ การรำหน้าพาทย์ประกอบนี้เป็นการที่ประกอบด้วยท่าเชื่อม และท่านิ่งไม่มีความหมายเกี่ยวกับการตีบทเพื่อแสดงอารมณ์อย่างตรงไปตรงมาอาจมีเกี่ยวเนื่องกับความรู้สึกรวมทั้งมีความหมายอยู่บ้างกับเป็นการร่ายรำให้เข้ากับจังหวะเพลงเท่านั้นแต่ละเพลงที่ยกตัวอย่างข้างต้นนี้ตามหลักเกณฑ์ทางนาฏศิลป์ได้จัดแบ่งไว้โดยเฉพาะว่าเพลงใดใช้โอกาสและแก้ตัวแสดงชนิดใดบ้าง

หน้าพาทย์สูงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “ เพลงครู ” ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ผู้ผ่านพิธีครอบทางดนตรีและโขนละครแล้วเมื่อได้ยินเพลงหน้าพาทย์สูงย่อมระลึกถึงครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาซึ่งคือต่อท่ารำหรือต่อเพลงครูนี้ให้เมื่อระลึกถึงดังนี้ย่อมจะยกมือขึ้นไหว้ครูอาจารย์ทุกครั้งที่ได้รับเพลงหน้าพาทย์สูงหน้าพาทย์สูง ได้แก่ เพลงสาธุ การตระนิมิต ชำนาถุบาทสกุณีพระบรมมสินธุ์เป็นต้นการใช้พาทย์สูงนี้มีความหมายอยู่ในตัวเช่นกันคือแต่ละเพลงมีศักดิ์และความยิ่งใหญ่เฉพาะตัวบางโอกาสมีความหมายเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ของตัวแสดงบ้างตัวอย่างการใช้เพลงหน้าพาทย์เกี่ยวกับศักดิ์นาความยิ่งใหญ่เช่นเพลงเร็วกับเพลงชุปใช้กับการแสดงกิริยาไปมาของตัวแสดง แต่ศักดิ์ของตัวละครที่ใช้เพลงนี้ผิดกัน เพลงชุปกำหนดให้กับตัวละครชั้นต่ำ เช่น นางกำนัลจะนำมาใช้กับนางกษัตริย์ไม่ได้เพลงเหาะหรือเพลงโคมเวียนใช้กับนางฟ้าคนธรรมดาใช้ไม่ได้เพลงคูกพาทย์ใช้ในความหมายแสดงอิทธิฤทธิ์ยิ่งใหญ่ตัวละครมีศักดิ์สูงใช้ได้หรือไม่ก็เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ร้ายแสดงอารมณ์รุนแรง (อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2554, หน้า 1-2)

เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่ใช้สำหรับการประกอบกิริยาอารมณ์และการเดินทางของตัวละคร จากการศึกษาพบว่า เพลงหน้าพาทย์มีการแบ่งประเภทที่ชัดเจน เช่น เพลงหน้าพาทย์ธรรมดา และเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงหรือเพลงครู ซึ่งแต่ละเพลงผู้เรียนต้องเข้าใจถึงความหมายและการนำไปใช้ได้ถูกต้องและเข้าใจเพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดในการนำไปใช้ในการแสดง

ประเภทของเพลงหน้าพาทย์

ปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีการกำหนดความหมายและแบ่งแยกการนำไปใช้ในการแสดงให้เป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับกิริยาไปมา ได้แก่

เสมอ ฉิ่ง เชิด บาทสกุณี พญาเดิน เชิดฉาน รุกข์รัน เสมอข้าสมุทรร ชุบ เหาะ โคมเวียน กลม เข้าม่าน

และ

2. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการยกพล ได้แก่

กราวนอก กราวใน กราวกลาง

3. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับกิริยารื่นเริง สนุกสนาน ได้แก่

กราวรำ สีนวล เพลงช้าเพลงเร็ว

4. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ได้แก่

ตระนิมิต ตระสันนิบาต ชำนาญ ตระบองกัน คุกพาทย์ ร้ว

5. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการต่อสู้ และการติดตาม ได้แก่

เชิดกลอง เชิดฉิ่ง เชิดนอก

6. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับกิริยาทั่วไป ได้แก่

กล่อม โลม โอด ทอย

7. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เบ็ดเตล็ด ได้แก่

ตระนอน ลงสร่ง เซ่นเหล้า

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าเพลงหน้าพาทย์มีการแบ่งแยกประเภทในการนำไปใช้ได้อย่างชัดเจน อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ ได้ให้ความเห็นว่าเพลงหน้าพาทย์ได้นำไปในพิธีไหว้ครู โดยศิษย์รำตามครูถือว่าเป็นจารีตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาซึ่งในอดีตการต่อเพลงหน้าพาทย์ครูจะต่อให้เฉพาะศิษย์แต่ละคนเท่านั้นโดยพิจารณาจากความประพฤติและความเหมาะสม

ในปัจจุบันการเรียนตามหลักสูตรในระบบการศึกษาบังคับให้นักศึกษาต้องเรียนเพลงหน้าพาทย์ตามหมวดเพลงที่ระบุอยู่ในหลักสูตรดังนั้นจึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในระดับหนึ่ง แต่ขึ้นอยู่กับผู้เรียนแต่ละคนต้องเข้าใจและหมั่นฝึกฝนทำรำเพลงหน้าพาทย์อยู่เสมอก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดในลำดับต่อไป

ครูอาจารย์ได้ให้ความสำคัญเคารพบูชาต่อเพลงหน้าพาทย์เมื่อได้ยินเพลงหน้าพาทย์ต้องยกมือไหว้และไม่ร่าเล่นทั่วไปก็เพราะเพลงหน้าพาทย์ได้ถูกกำหนดจังหวะหน้าทับไว้ตายตัวรวมทั้งกระบวนทำรำที่ได้ออกแบบโดยโบราณจารย์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา โบราณจารย์ก็ได้เปิดโอกาสให้ปรับกระบวนทำรำเพลงหน้าพาทย์ได้เพื่อให้เหมาะสมกับการแสดง แต่ต้องอยู่ในกรอบและหลักการของจังหวะหน้าทับกับเพลงจึงส่งผลให้กระบวนทำรำเพลงหน้าพาทย์บางเพลงมีหลากหลายฉบับทำรำแตกต่างกันไปแต่หน้าทับจังหวะเพลงคงเดิม เหตุผลหนึ่งที่ยึดถือเป็นเพลงครูเพราะผู้ต้องสำรวมมีสมาธิในการรำ และมีทักษะการฟังที่ดี ฟังจังหวะหน้าทับกับเพลงทำนองเพลงและระบบความจำต้องดีฝึกอยู่ตลอดเวลาว่าทำรำที่จะต่อไปคือท่าอะไรนับจังหวะอย่างไรให้สอดคล้องกับเพลงและการใช้ร่างกายเคลื่อนไหวให้สัมพันธ์กับเพลง อีกนัยหนึ่งความหมายของเพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่ใช้สำหรับเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังนั้นการในเพลงนี้จึงต้องให้ความเคารพและบูชาจึงเป็นอีกมูลเหตุหนึ่งที่โบราณจารย์ให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เพลงหน้าพาทย์ต้องศึกษาอย่างลึกซึ้งซึ่งกระจำจั้งจากการสืบทอดองค์ความรู้ จากปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีการกำหนดความหมายและแบ่งแยกการนำไปใช้ในการแสดงได้อย่างเป็นหมวดหมู่ ซึ่งผู้ศึกษาต้องอาศัยความเข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามแบบแผน อย่างเคร่งครัดผ่านรูปแบบของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ไทย ในสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนด้านนาฏศิลป์ไทย ให้ผลิตบัณฑิตที่มีองค์ความรู้ความสามารถนำไปใช้ในการแสดงได้อย่างถูกต้อง (อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2554, หน้า 6)

ความหมายของเพลงหน้าพาทย์และการรำหน้าเพลงหน้าพาทย์

คำว่า “เพลงหน้าพาทย์” มีผู้ให้คำนิยามไว้เป็นจำนวนมาก อาทิหน้าพาทย์เรียกเพลงประเภทที่ใช้บรรเลงในการแสดงกิริยาอาการเคลื่อนไหวของตัวโขนละครเป็นต้นหรือสำหรับอัญเชิญเทพเจ้าฤๅษีหรือบูรพาจารย์ให้มาร่วมชุมนุมในพิธีไหว้ครูหรือพิธีมงคลต่าง ๆ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 783)

เพลงหน้าพาทย์เป็นการรำของผู้แสดงประกอบอากัปกริยาต่าง ๆ เช่น กิริยาไปมาจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง กิริยาสนุกสนาน การยกพล การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ และการต่อสู้ของตัวละครในรูปแบบของท่ารำตามแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา (ดวงพร มีทรัพย์, 2564)

เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่มีจังหวะการใช้หน้าทับที่แตกต่างกัน ไม่มีบทร้อง และเป็นการการบรรเลงประกอบกิริยาอาการของผู้แสดง โดยมีการกำหนดกระบวนท่ารำท่วงทำนอง และจังหวะไว้อย่างมีแบบแผน (กุลนาถ พุ่มอำภา, 2564)

สรุปได้ว่า เพลงหน้าพาทย์หมายถึงเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาอาการของตัวละครในการแสดงนาฏศิลป์ไทยหรือการแสดงออกของใด ๆ ไม่ว่าจะสิ่งนั้นมีชีวิตหรือไม่ก็ตามหรือแม้แต่จะมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนรวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในจินตนาการโดยทั่วไป เพลงหน้าพาทย์ไม่มีบทร้องในภายหลังมีการบรรจุบทร้องเข้าไปด้วยสิ่งที่น่าสังเกตก็คือเพลงหน้าพาทย์ที่มีการบรรจุเนื้อร้องพรรณนาความเพื่อสื่อสารให้ผู้ชมผู้ฟังและผู้แสดงได้รำนั้นแม้ว่าจะเป็นเพลงทำนองเดียวกัน ใช้หน้าทับและไม้กลองเหมือนกันจะไม่ถือว่าเพลงหน้าพาทย์ที่บรรจุเนื้อร้องนั้นเป็นเพลงหน้าพาทย์ ทั้งนี้เพราะเพลงหน้าพาทย์จะต้องเป็นเพลงบรรเลงล้วน ๆ ไม่มีการขับร้องอยู่ด้วย

ความหมายของรำหน้าพาทย์ จากความหมายของเพลงหน้าพาทย์ที่ได้กล่าวมาพอจะอนุมานไปถึงความหมายของ“รำหน้าพาทย์” ได้ว่า

รำน้าพาทย์หมายถึงการแสดงการเคลื่อนไหวร่างกายเป็นท่ารำตามนาฏยลักษณะของตัวละครให้สอดคล้องถูกต้องตามทำนองเพลงหน้าพาทย์หน้าทับและไม้กลองของดนตรีที่บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เหมาะสมกับบทบาทของตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องทำรำหน้าพาทย์มาจากการคิดสรรให้เหมาะสมกับสถานภาพบุคลิกลักษณะและอารมณ์ของตัวละครนั้น ๆ ซึ่งครูอาจารย์ทางนาฏศิลป์และศิลป์ได้ประดิษฐ์ขึ้นและถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างเป็นแบบแผนที่สำคัญที่สุดคือเมื่อน้าพาทย์เพลงใดก็ตามจะต้องถูกต้องตามความหมายของเพลงที่นำมาใช้และต้องสอดคล้องกับกาลและเทศะของการเพลงหน้าพาทย์นั้น ๆ เสมอเพลงหน้าพาทย์แต่ละเพลงมีความหมายเฉพาะเพลงซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสที่ใช้เพลงหน้าพาทย์นั้น ๆ เช่นใช้ในการโหมโรงก่อนที่มหรสพจะลงโรงใช้ในการโหมโรงก่อนเทศน์มหาชาติและประจำกัณฑ์เทศมหาชาติใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีใช้บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูและครอบดนตรีนาฏศิลป์และการช่างและใช้ประกอบกิริยาอาการของตัวละครเป็นต้น

จากแบบแผนของการทำหน้าพาทย์ซึ่งต้องทำให้ถูกต้องตามทำนองและจังหวะจึงสรุปได้ว่าเพลงหน้าพาทย์และหน้าพาทย์จะต้องเป็นเพลงเดียวกันเช่นหน้าพาทย์เพลงสาธุการเพลงที่บรรเลงประกอบการทำหน้าพาทย์นั้นต้องเป็นเพลงสาธุการเช่นกัน (ยกเว้นหน้าพาทย์ตระนารายณ์ที่ใช้ทำนองเพลงตระนนิมิตเป็นการบัญญัติเรียกภายหลังของฝ่ายนาฏศิลป์) ความหมายของเพลงที่บรรเลงประกอบการจึงเป็นไปตามนัยของการนั้น ๆ ด้วยทั้งที่ทำรำเพลงหน้าพาทย์นั้นไม่ได้สื่อความหมายในลักษณะที่เป็นภาษาท่าทางแต่ประการใด

ประเภทของหน้าพาทย์จากข้อสันนิษฐานที่สรุปว่าคำว่า“หน้าพาทย์” เกิดจากการบัญญัติคำของนาฏศิลป์โน้ตละครซึ่งต่อมาเป็นที่รับรู้เข้าใจร่วมกันอย่างแพร่หลายตลอดจนนักดนตรีก็ยอมรับและนำไปใช้อย่างกว้างขวางจะเห็นได้จากมีการเขียนตำรารวมทั้งมีการวิจัยทั้งในระดับบัณฑิตศึกษาหลายเล่มจึงดูเหมือนว่าความเข้าใจเรื่องเพลงหน้าพาทย์และหน้าพาทย์จะมีเอกภาพเดียวกันในทางตรงกันข้ามเมื่อพูดถึง“เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงหรือหน้าพาทย์ชั้นสูง”ครูดนตรีและนักดนตรีกับครูโขนละครและนาฏศิลป์หรือแม้แต่คนในวงการดนตรีหรือนาฏศิลป์ด้วยกันยังมีความเห็นที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสัมมนาหรือทำการวิจัยเพื่อจัดข้อสงสัยและให้เข้าใจตรงกันทั้งนี้เพื่อ

ความก้าวหน้าในวงการวิชาการอย่างไรก็ตามผู้เขียนจะได้กล่าวถึงเพลงหน้าพาทย์ซึ่งมีจำนวนหลายเพลงและมีการนำไปใช้ในหลากหลายโอกาสทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปสู่การสรุปประเด็นสำคัญของเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน้าพาทย์ชั้นสูงต่อไป

ความสัมพันธ์ของเพลงหน้าพาทย์กับบทบาทและอารมณ์ของตัวละครเพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวการนำเพลงหน้าพาทย์ไปใช้ในการแสดงต้องพิจารณาความถูกต้องกับขนบของเพลงสอดคล้องกับบุคลิกลักษณะอารมณ์และคุณลักษณะของตัวละครที่แสดงทำรำตามกิริยาและอารมณ์ในบทเป็นสำคัญ

ความสัมพันธ์ของเพลงหน้าพาทย์กับบทบาทของตัวละคร

กระบองกัน

กระบองกันเป็นเพลงที่บรรเลงประกอบการเนรมิตร่างใหม่เช่นเดียวกับเพลงตระนิมิต แต่นิยมใช้กับตัวละครฝ่ายยักษ์เช่นดอนทศกัณฐ์แปลงเป็นนักพรตเพื่อวางแผนลักนางสีดาและยังนิยมใช้บรรเลงประกอบรำและระบำที่มีลักษณะสำคัญเป็นงานชั้นสูงเช่นเรื่องนาฎราชตอนป่าตาระกะซึ่งเป็นตำนานพื่อนรำแสดงทำรำของพระอิศวรโดยพระบาท

ซ้ายเหยียบยักซีในขณะที่ทำท่ารำเรื่องมหาเวสสันดรกัณฑ์ทศพรเรื่องอุณรุทตอนอุณรุทรบกับทศมุขและใช้ในระบำดอกไม้เงินทองถวายพระพรเป็นต้น

กราวกลาง

กราวกลางสำหรับการตรวจพลยกทัพของมนุษย์เช่นตอนที่พระสุธนเตรียมยกทัพไปปราบปัจจามิตรที่ยกมาประชิดติดชายแดนจึงจำต้องจากนางมโนห์ราไปตามแผนการของบุโรหิตซึ่งดนตรีจะบรรเลงเพลงกราวกลางก่อนทหารรำตามคำร้องเป็นต้น

กราวนอก

กราวนอกใช้สำหรับการตรวจพลยกทัพของมนุษย์และวานรเช่นตอนยกทัพของฝ่ายพระรามและพลวานรในเรื่องรามเกียรติ์

กราวใน

กราวในใช้สำหรับการตรวจพลยกทัพของฝ่ายยักษ์และยังใช้ประกอบกิริยาของอสูรที่ไปมาเพียงคนเดียวเช่นตอนยกทัพของทศกัณฐ์

กราวรำ

กราวรำใช้สำหรับการแสดงการเยาะเย้ยถากถางของพระนางยักษ์และลิงเพื่อให้ตัวละครฝ่ายตรงข้ามต้องอับอายขายหน้าเช่นการสู้รบระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์เมื่อพระรามแผลงศรทงตัดเศียรตัดกรทศกัณฐ์ขาดกระเด็นแล้วทศกัณฐ์ได้สำรวมใจร้ายคาถาเศียรและกรก็กลับติดสนิทดังเดิมทศกัณฐ์จึงแสดงท่าทางเยาะเย้ยพระรามนอกจากนี้เพลงกราวยังให้อารมณ์สนุกสนานดีใจมีความหมายถึงความสมหวังหลังจากประกอบกิจต่างๆสำเร็จและเป็นสัญลักษณ์ของการลาโรงเมื่อสิ้นสุดการแสดงต่าง ๆ

กลม

กลมใช้สำหรับการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งด้วยตัวคนเดียวจะเหาะหรือเดินไปก็ได้ แต่ต้องเป็นตัวละครที่มีศักดิ์สูงเช่นพระอิศวรพระนารายณ์พระพรหมพระอินทร์เป็นต้นในการแสดงละครนอกเรื่องสังข์ทองใช้กับบท

เจ้าเงาะเพราะเหาะเหินเดินอากาศได้อย่างเทวดาหรือเรื่องสังข์ศิลป์ชัยใช้กับบทของสิงหราชเพลงกลมนี่ใช้เรียกหน้าพาทย์
เพลงว่า “ลูกกระสุน”

กลองโยน

กลองโยนใช้ในกระบวนแห่การเดินขบวนที่พาดเป็นขบวนเกียรติยศทางบกของพระมหากษัตริย์ที่
เคลื่อนย้ายไปอย่างช้า ๆ เช่นการแสดงละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนพระสังข์เลียบเมืองหลังจากพระสังข์ขึ้นครองราชย์แล้ว
แต่รู้สึกไม่สบายใจจึงเสด็จเลียบเมืองเป็นเหตุให้ได้พบกับท้าวศวิมลกับนางจันทร์เทวี (พระบิดาและพระมารดา) แต่ยังไม่
ได้จึงยกโยธากลับเข้าวัง

กล่อม

กล่อมใช้สำหรับตัวละครทั่วไปเมื่อเกิดความสบายอารมณ์ก่อนที่จะหลับ

เข้าม่าน

เข้าม่านใช้ประกอบการเข้าหรือออกสถานที่ใดสถานที่หนึ่งอาทิเข้าในห้องเข้าในปราสาทของตัวละคร
ตัวเอกเช่นละครนอกเรื่องพระอภัยมณีซึ่งใช้ประกอบการเสด็จออกจากห้องของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณเป็นต้น

คุกพาทย์

คุกพาทย์ใช้ประกอบการแสดงของตัวละครสำคัญทั้งฝ่ายพระยักษิณที่บังเกิดโทษอย่างแรงกล้าการ
แสดงอิทธิฤทธิ์ของผู้มีฤทธิ์เช่นพระรามพิโรธหนุมานเมื่อเห็นศพนางสีดา (ร่างเบญจกายแปลง) หรือประกอบการแสดงฤทธิ์
เป็นกรของพระรามการหาวเป็นดาวเป็นเดือนของหนุมานเป็นต้น

โคมเวียน

โคมเวียนใช้ประกอบกิริยาไปมาของเทวดาที่จัดเป็นขบวนโดยการเหาะและการมาของตัวละครที่สูง
ศักดิ์เช่นเดียวกับเพลงกลมต่างกันว่าตัวละครจะต้องมีศักดิ์น้อยกว่าและเป็นการเสด็จมาของเหล่าเทพยดาเป็นขบวน

ฉิ่ง

จึงใช้ประกอบกิจกรรมการค้นหาการเดินทางที่ไม่รีบเร่งหรือประกอบกิจกรรมค้นหาบุคคลใดบุคคลหนึ่งอย่าง
ใจจดใจจ่อสำหรับตัวละครทั่วไปเช่นละครในเรื่องอิเหนาตอนนางยุบลคอมพิวเตอร์เสาะหาดอกกล้าเจียกมาให้นางบุษบาแล้ว
หลงพลัดจากหมู่เพื่อนนางกำนัลในป่าแต่ผู้เดียว

ซ้ำ

ซ้ำใช้ประกอบกริยาไปหรือมาอย่างเข้มซ้ำสง่าผ่าเผยโดยเฉพาะตัวนางเอกเพลงซ้ำนี้จะต้องตามด้วย
เพลงเร็วและต่อด้วยเพลงลา

ชายเรือ หรือ ไข่เรือ

ชายเรือ หรือ ไข่เรือเป็นเพลงหนึ่งในชุดโหมโรงกลางวันมีความหมายถึงการไปมาทางน้ำหรือกระทำ
การที่เกี่ยวกับน้ำเช่นว่ายน้ำพายเรือตัวอย่างละครรำ เรื่องพระเวสสันดรตอนชูชกทวงทองและได้นางอมิตตาและตอน
พระเวสสันดรหลังน้ำเป็นต้น

ชำนานู

ชำนานูใช้สำหรับนิรมิตประสิทธิ์ประสาทพรหรือการร้ายเวทมนตร์อันเป็นมงคลของตัวละครยักษ์พระ
และนางผู้สูงศักดิ์เช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนตัดหางมัจฉานูขณะที่ทำวมหาชมพูยกกองทหารจะไปเฝ้าพระรามนั้นไวยวิก
อสุรา (มีศักดิ์เป็นน้ำของหนุมาน) กับมัจฉานูเข้าใจผิดคิดว่าจะมารบกับพระรามทั้งสองฝ่ายจึงสู้รบกันจนกระทั่งหนุมานมา
พบเมื่อปรับความเข้าใจกันแล้วหนุมานจึงขอให้พระรามตัดหางมัจฉานูนอกจากนี้ยังปรากฏในละครนอกเรื่อง คาวี ตอน
ดอกบัวเสียงทนายพระฤๅษีร้ายเวทมนตร์ภาวนาถอดดวงใจของคาวีและหลวิชัยใสในพระขรรค์หลวิชัยและคาวีเก็บดอกบัวไว้
คนละ 1 ดอกโดยเสียงทนายและอธิษฐานว่าหากใครคนใดคนหนึ่งเห็นดอกบัวเสียงทนายเที่ยวเฝ้าแสดงว่าอีกคนหนึ่งกำลังมี
ภัยให้รีบมาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เชิด

เชิดใช้ในการเดินทางที่ร้อนหรือระยะทางไกลการเดินทางของตัวละครทั่วไป

เชิดกลอง

เชิดกลองใช้ประกอบกิริยาไปมาในหนทางไกลหรือริบเร่งของเทวดามนุษย์สัตว์อีกทั้งการต่อสู้ต่าง ๆ โดยไม่เน้นอาวุธเพลงเชิดกลองนี้ถ้าไม่ใช้กลองท้ดจะเรียกว่าเชิดฉิ่ง ใช้ประกอบกิริยาแผลงศรหรือการในอากาศเช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนมัยราพณ์สะกดทัพมัยราพณ์แบกพระรามขึ้นบ่าลักพาไปบาดาลและอีกตอนหนึ่งซึ่งเป็นฉากสระโบกขรณีหนุมานได้ต่อสู้กับฝูงยักษ์ตัวใหญ่เท่าแม่ไก่และได้ฆ่ายุ้งตายเป็นต้น

เชิดฉาน

เชิดฉานประกอบกิริยาการไล่ตามของคนกับสัตว์หรือการจับสัตว์ของผู้มีฤทธิ์เช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามตามกวางและละครเรื่องศกุนตลาตอนท้าวทุษยันต์ตามกวางเป็นต้น

เชิดฉิ่ง

เชิดฉิ่งใช้ในการค้นหาการสอบเข้าออกในสถานที่ใดที่หนึ่งการเหาะลอยไปในอากาศการไล่หนีจับกันการใช้อาวุธแผลงศรและการขว้างจักรของตัวละครผู้สูงศักดิ์หรือตัวละครสำคัญเช่นตอนอินทรชิตจะแผลงศรจนจะเสียงพวงมาลัยหรือนางสีดาจะผูกคอตายเป็นต้น

เชิดนอก

เชิดนอกใช้ประกอบกิริยาตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ตามจับกันเช่นหนุมานจับนางเบญกายหนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา ฯลฯ

เช่นเหล่า

เช่น เหล้าใช้สำหรับประกอบการกินอาหารของยักษ์ซึ่งมีสุราไซเช่น โชนเรื่องรามเกียรติ์ตอนทศกัณฐ์จัดอาหารเลี้ยงมุลพล้มเมื่อกินเหล้าแล้วก็จะเอะอะเสียงดังเจรจาสนุกสนาน

ตระเชิญ

ตระเชิญใช้ประกอบการอัญเชิญครูเทพดาตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายของตัวละครที่มียศศักดิ์ทั้งฝ่ายพระนางยักษ์และลิงเช่น โชนเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระฤๅษีโคดมทำพิธีชุบนางกาลอัจนาทำวโรมพัตทำพิธีบูชาอัญเชิญเทพดาเพื่อขอประทานฝนไฉยมรภาพย์ทำพิธีหุงสรรพยาและละครพันทางเรื่องพระลอตอนแก่นมดพระลอเป็นต้น

ตระนอน

ตระนอนใช้ประกอบการของตัวละครทั้งพระนางยักษ์และลิงที่สื่อความหมายว่ากำลังจะนอนเช่นละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์ตอนที่พระสุวรรณหงส์หลงรักเจ้าของดอกไม้ที่เก็บได้จากแม่น้ำจึงไขว่คว้าเสียงหายไปตามสายป่านไปหานางเกศสุริยถึงเมืองมัตตั้งและได้ร่วมหลับนอนกันและโชนเรื่องรามเกียรติ์ตอนทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์หลังจากนางมณฑิลาทำพิธีหุงน้ำทิพย์เสร็จแล้วหนุมานได้แปลงกายเป็นทศกัณฐ์นางมณฑิลาสำคัญผิดคิดว่าเป็นทศกัณฐ์ตัวจริงจึงยอมให้หนุมานพาเข้าห้องบรรทมของทศกัณฐ์ให้เฝ้าโลมและหลับนอนด้วย

ตระนิมิต

ตระนิมิตใช้ประกอบกริยาร่ายคาถาอาคมของตัวละครผู้สูงศักดิ์ทั่วไปเพื่อนิมิตหรือการแปลงกายหรือการบันดาลสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ต้องการอาทิการชুবคนตายให้ฟื้นบันดาลให้เกิดศรหรือพระขรรค์อันศักดิ์สิทธิ์เช่นการชুবศรนาคบาศอินทรชิตแปลงเป็นพระอินทร์และโชนเรื่องรามเกียรติ์ตอนศึกพรหมาสตร์นอกจากนี้ยังใช้กับการทำสิ่งที่มีอยู่ให้หายไปการบรรเลงเพลงตระนิมิตต้องตามด้วยเพลงร่วซึ่งหมายถึงการสำเร็จด้วยคาถาอาคมที่บันดาล

ตระนารายณ์บรรทมสินธุ์

ตระนารายณ์บรรทมสินธุ์เป็นเพลงประจำองค์พระนารายณ์ใช้ในโอกาสเช่นเดียวกับเพลงตระนอนคือตอนพระนารายณ์บรรทมบนหลังของอนันตนาคราชกลางเกษียรสมุทร

ตระนาฏราช

ตระนาฏราชใช้ประกอบการปางนาฏราชซึ่งเป็นปางหนึ่งของพระอิศวรยังไม่มีการเล่นนำมาใช้ในการแสดงโขนละคร

ตระบรรทมไพร

ตระบรรทมไพรใช้สำหรับประกอบการนอนในป่าดงพงไพรของตัวละครสูงศักดิ์ ได้แก่ พระรามพระลักษมณ์นางสีดาและพญายักษ์และใช้ในการแปลงกายการทำพิธีกรรมเช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนมัยราพณ์สะกดทัพซึ่งเป็นตอนที่มัยราพณ์รับบัญชาจากทศกัณฐ์ให้ทำพิธีปรุงยาเพื่อลักพาเอาตัวพระรามไปยังบาดาล

ตระสันนิบาต

ตระสันนิบาตใช้บรรเลงแทนการกล่าวคำสักการะ อันเป็นการอัญเชิญครูเหล่าเทพยดาตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประชุมยังมณฑลพิธีของตัวละครผู้สูงศักดิ์เพื่อชุมนุมเทวดาและเป็นการอัญเชิญเช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนมัยราพณ์กำลังทำพิธีปรุงยาเพื่อสะกดทัพพาพระรามไปเมืองลงกาเป็นต้น

ทยอย

ทยอยใช้สำหรับตัวละครทั่วไปแสดงความเศร้าโศกเสียใจด้วยการร้องไห้สะอึกสะอื้นเช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ตอนพาลีสอนน้องสุครีพเสียใจมากที่พาลีเข้าใจผิดคิดว่าตนสังฆพลิงชนหินปิดประตูเพื่อฆ่าพาลีจึงร้องไห้สะอึกสะอื้นที่ถูกพาลีขับไล่ออกจากเมืองสิ้นทุกสิ่งแม้แต่พงศ์วานรินทร์

ทยอย-โอด

ทยอย-โอดใช้ประกอบความเศร้าโศกเสียใจโดยร้องไห้ขณะเดินทางไปด้วยของตัวละครทั่วไปเช่นละครเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนหลายมต้องจากนางวันทองผู้เป็นแม่เดินไปร้องไห้ไปแต่ลำพังตลอดทางเพื่อไปหายาคือนางทองประศรีเพราะต้องหนีขุนช้างพ่อเลี้ยงที่คอยรอบทำร้ายให้ถึงชีวิต

ทะเล

ทะเลใช้บรรเลงประกอบการเดินทางทางสถลมารคหรือประกอบขบวนเกียรติยศของตัวละครผู้สูงศักดิ์ หากบรรเลงติดต่อกันกับเพลงกลองโยน จะเรียกว่าเพลงทะเลยกกลองโยน

แหงวิสัย

แหงวิสัยใช้สำหรับตัวละครทั่วไปเมื่อร่วมกันทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างวุ่นวายโกลาหลเช่นตอนนาง
สีดาลุยไฟ

เสมอผี

เสมอผีใช้ประกอบกริยาไปหรือมาในระยะใกล้ ๆ ของพญายมภูตผีปีศาจตัวละครสูงศักดิ์ที่เป็นภูตผี
ปีศาจเช่นในการแสดงโขนตอนทศกัณฐ์ทำพิธีเรียกและชูปี่ศางยักษ์ที่ล้มตายในสนามรบมีปีศาจของอินทรชิตกุมภกรรณส
หัสเดชะ

เสมอพม่า

เสมอพม่าใช้ประกอบกริยาไปหรือมาในระยะใกล้ ๆ ของตัวละครที่มีสัญชาติพม่า เช่นพระเจ้ามณเฑียร
ทองบุเรงนอง เป็นต้น

เสมอมอญ

เสมอมอญใช้ประกอบกริยาไปหรือมาในระยะใกล้ ๆ ของตัวละครที่มีสัญชาติมอญเช่นพญาน้อยพ่อสาว
แก่นท้าว เป็นต้น

เสมอमार

เสมอमारใช้ประกอบกริยาไปหรือมาในระยะใกล้ ๆ ของพญายักษ์หรือสูรผู้มีฤทธิ์อาทิทศกัณฐ์พิเภก
กุมภกรรณ

เสมอลาว

เสมอลาวใช้ประกอบกริยาไปหรือมาในระยะใกล้ ๆ ของตัวละครที่มีสัญชาติลาวเช่นพระลอพระเพื่อน
พระแพง เป็นต้น

เสมอสามลา

เสมอสามลาใช้สำหรับพญายักษ์ใหญ่แสดงถึงการไปหรือมาด้วยความโอ้อ่าสง่างามและความภาคภูมิ เช่นการแสดงโขนตอนสามทัพซึ่งมีตัวละครคือทศกัณฐ์สหัสเดชะมุลพลัมเป็นต้น และใช้สำหรับตัวละครที่มีสถานภาพเป็น เทวดาผู้มีฤทธิ์อำนาจเช่นท้าวมวลีวราชปุเจ้าสมิงพรายเป็นต้น

เหาะ

เหาะใช้สำหรับตัวละครเทวดานางฟ้าไปหรือมาทางอากาศเป็นหมู่หรือเดี่ยวก็ได้เช่นละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนตีกลีที่กล่าวถึงความสวยงามของเทพบุตรเทพธิดาในทิพย์วิมานอันมโหฬารของพระอินทร์ในชั้นดาวดึงส์การแสดงชุดนี้แยกออกมาแสดงเดี่ยวเริ่มด้วยเพลงเหาะ

องค์พระพิราพ

องค์พระพิราพใช้ในการแสดงโขนซึ่งเป็นบทของยักษ์โดยเฉพาะบทบาทพระพิราพเท่านั้นเช่นโขนเรื่องรามเกียรติ์ชุดพระพิราพเมื่อพระพิราพรับเทพบรรหารของพระอิศวรให้ไปครองแคว้นอัศรรณก่อนที่พระพิราพจะจุติมา อยู่อัศรรณจะรำเพลงองค์พระพิราพก่อน

โอด

โอดมีทั้งโอดชั้นเดียวและโอดสองชั้นเพลงโอดชั้นเดียวใช้สำหรับตัวละครทั่วไปร้องให้เสียใจเพลงโอดสองชั้นใช้สำหรับตัวละครผู้สูงศักดิ์เช่นพระรามร้องไห้เมื่อเห็นนางสีดา (เบญกายแปลง) ตายลอยนํ้ามา

โอดแอม

โอดเอมใช้ประกอบอาการดีใจอย่างที่สุดจนน้ำตาไหลของตัวละครทั่วไปเช่นละครนอกเรื่องสังข์ทอง เมื่อพระสังข์ได้พบกับท้าวศรีวิมลกับนางจันทร์เทวีพระบิดาและพระมารดาโดยเฉพาะพระมารดาที่พลัดพรากจากกันมานานก็เกิดความดีใจอย่างสุดซึ้งจนน้ำตาไหล (ชมขนาด กิจจันทร์, 2562, หน้า 20-27)

สรุปบท

เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงที่กำหนดให้ใช้ประกอบในพิธีกรรมไหว้ครู และเป็นเพลงที่ใช้ในการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ โขน ละคร ซึ่งแต่ละเพลงมีการสื่อความหมาย และกระบวนท่ารำที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมของวรรณกรรม สถานการณ์ และลำดับขั้นหรือศักดิ์นาของตัวละครนั้น ๆ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาด หลักแหลมของโบราณจารย์ที่ได้กำหนดแบบแผนและได้ปฏิบัติยึดถือสืบต่อจนถึงปัจจุบัน

คำถามท้ายบท

1. เพลงขำนาฏใช้ประกอบกิริยาอะไรของตัวละคร
2. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เบ็ดเตล็ดใช้เพลงอะไรบ้าง
3. เพลงตระนิมิตใช้ประกอบกิริยาอะไรของตัวละคร
4. เพลงกระบองกันใช้ประกอบกิริยาอะไรของตัวละคร
5. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการยกพลใช้เพลงอะไรบ้าง
6. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับกิริยาไปมา ใช้เพลงอะไรบ้าง
7. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับกิริยาทั่วไปใช้เพลงอะไรบ้าง
8. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับกิริยารื่นเรึง สนุกสนานใช้เพลงอะไรบ้าง
9. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ใช้เพลงอะไรบ้าง
10. เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับการต่อสู้ และการติดตามใช้เพลงอะไรบ้าง

